

Prijedlog koncepta kandidature Grada Rijeke za Europsku prijestolnicu kulture 2020. godine

Gradsko vijeće Grada Rijeke je 17. travnja 2013. godine usvojilo Strategiju kulturnog razvitka Grada Rijeke 2013. – 2020., kojom je Grad Rijeka službeno objavio svoju kandidaturu za organizaciju Europske prijestolnice kulture 2020. godine .

Slijedom toga, 19. rujna 2013. godine usvojena je Strategija razvoja Grada Rijeke za razdoblje 2014.–2020. godine, kojom se kandidatura Grada Rijeke za Europsku prijestolnicu kulture 2020. godine (EPK 2020.) definira kao jedan od osam prioriternih projekata Grada Rijeke do 2020. godine. Time je projekt EPK 2020. dobio presudno strateško značenje za kulturni, turistički, gospodarski i cjelokupni razvoj Rijeke i Primorsko-goranske županije. Naslov Europske prijestolnice kulture važan je u jačanju međunarodne vidljivosti i pozicioniranja u europskom prostoru te zbog brojnih kulturnih, gospodarskih, društvenih i drugih pozitivnih učinaka na dugoročni razvoj Grada i Županije koje može donijeti uspješna provedba projekta.

Polazeći od te spoznaje članovi radne skupine za izradu prijedloga koncepta kandidature Grada Rijeke za EPK 2020. predložili su da se koncept programa i čitavog projekta temelji na sljedećim tematskim cjelinama:

- ❖ *rad*
- ❖ *manjine*
- ❖ *voda*
- ❖ *luka.*

❖ **RAD**

Rad, kao jedna od središnjih kategorija ljudskoga prava, doživljava transformaciju. Pitanje rada i s time povezano pitanje zapošljavanja i budućnosti radnih mjesta danas je aktualnije nego ikada prije, osobito u gradovima poput Rijeke u kojima je industrijska proizvodnja u periodu tranzicije doživjela gotovo potpuni krah. U procesima deindustrijalizacije koji su istovremeno zahvatili mnoge europske gradove, gospodarska strategija s okretanjem prema uslužnom sektoru nije donijela očekivane rezultate, a ekonomski i socijalni pad praćen je visokom stopom nezaposlenosti i prisutnim pomanjkanjem optimizma.

Uz to, na djelu je proces nove preraspodjele rada prema kojoj se zaposleni u najrazvijenijim zemljama bave intelektualnim i kreativnim radom, dok stanovnicima zemalja u procesu tranzicije, kakav prolazi i Hrvatska, ostaje slabije plaćen, fizički rad. S obzirom i na činjenicu da se cijenom radne snage ne mogu natjecati, primjerice, s azijskom konkurencijom, lokalna i regionalna gospodarstva u ovome dijelu Europe u potrazi su za novim razvojnim mogućnostima.

Povijesno gledano Rijeka je industrijski grad. Tijekom čitavog 20. stoljeća svojom snažnom industrijom privlačila je nove stanovnike. Smanjene gospodarske aktivnosti, međutim, nužno su dovele do pada imigracije.

Kakva je sudbina rada i radnih mjesta u doba novih tehnologija? Kako će izgledati rad u 2020. godini i nakon toga? Hoće li tradicionalni oblici zaposlenja, stabilna radna mjesta na neodređeno vrijeme, s punim radnim vremenom i pravima zaposlenika i dalje opstati? Kakav će biti položaj djelatnika u znanosti, zdravstvu, obrazovanju i u drugim sferama od javnog interesa? Kakva sudbina čeka sve pripadnike suvremenog prekarijata koji, lišeni stabilnog statusa i egzistencije, žive od naknade za povremeni i privremeni rad? Kakav će biti položaj djelatnika u kulturi ili slobodnih umjetnika? Razmatrajući odnos između rada i umjetnosti, možemo li govoriti o povezanosti i međuovisnosti „rada umjetnosti“ i „umjetnosti rada“? Na koji način valja redefinirati umjetnički rad kao procesno, a ne objektno usmjereno djelovanje? Što je to danas umjetnički rad? Kako dokolicu i zabavu povezati s idejom rada? Kako poboljšati kvalitetu provođenja slobodnog vremena zaposlenih?

Na ta i slična pitanja svoje odgovore dat će umjetnici, intelektualci, radnici, aktivisti i građani - dionici kulturnog programa EPK 2020.

Pritom odnos između umjetničkih stvaralaca i publike, koji se tradicionalno odvija unutar javnih kulturnih prostora, valja postaviti tako da publika postane aktivan dionik u pripremi i izvedbi programa. Umjetničke i kulturne manifestacije programa EPK 2020. izmjestit ćemo iz tradicionalnih prostora ustanova u kulturi te smjestiti u brojne napuštene industrijske ili druge prostore koji čekaju prenamjenu, a kojima Rijeka obiluje. Važan dio identiteta Rijeke snažno je povezan s industrijskom baštinom koja svjedoči koliko o prošlosti toliko i o sadašnjosti. Identitet industrijskoga grada jest pretpostavka, a ne prepreka budućeg identiteta Rijeke.

Rad je tema od egzistencijalnog značenja, osobito u vrijeme teške ekonomske krize. U tom smislu, tema rada nadilazi pitanje umjetničke interpretacije i teorijske refleksije, no postavljajući ovu temu u samo središte koncepta EKP 2020. otvara se prostor za interdisciplinarno povezivanje umjetničkih pogleda i izričaja s drugim sferama. Umjetnost svoje poslanstvo ostvaruje otvaranjem novih vidika i pokazivanjem novih perspektiva pa se tako, primjerice, inovativan pristup projekta Rijeka – EPK 2020. može iskazati otvaranjem rijetkih industrijskih pogona koji su još u funkciji za posjetitelje. Obilazak industrijskih pogona u kontekstu estetizacije rada ima ne samo simboličke, već i turističke potencijale.

❖ **MANJINE**

Rijeka je grad razlika o čemu, među ostalim, svjedoči činjenica da prema posljednjem popisu stanovništva (2011.) u Rijeci živi oko 20.000 pripadnika dvadeset i dvije nacionalne manjine, što čini gotovo 15% stanovništva Grada. Kao nekad u SFRJ, tako i danas u Hrvatskoj, Rijeka je po svom *urbanom habitusu* prepoznatljiva kao liberalni i otvoreni grad koji se uvijek protivio svakoj političkoj diskriminaciji manjina i različitosti, bez obzira na ideološki predznak. Projekt EPK 2020. prilika je da se ovaj identitet grada otvorena duha nadogradi i promovira u europskome prostoru.

Sastavni dio ovog identiteta predstavlja riječka urbana kultura koja je svoj najočitiji izraz dobila u statusu grada *rocka*.

Prošlost Rijeke kao lučkoga grada obilježena je prožimanjem različitih kultura. Uz različitost je tradicionalno prisutna i tolerancija kao jedna od temeljnih vrijednosti primorskih ljudi. Riječka je luka dva prva desetljeća dvadesetoga stoljeća bila polazna luka stotinama tisuća Europljana u potrazi za boljim životom. Ta dimenzija riječke luke osobito je došla do izražaja 1903. godine kada je britansko parobrodarsko društvo *Cunard line* uvelo izravnu liniju Rijeka - New York. Od 1908. godine linija je nosila naziv *Hungary America Line* i imala je flotu od jedanaest brodova. Iz godine u godinu broj putnika je rastao, a rekordne 1906. godine iz riječke je luke otputovalo u Novi svijet 50.000 iseljenika, gotovo onoliko koliko je Rijeka tada imala stanovnika. Početkom 1908.

godine za iseljenike je otvoren trokatni hotel Emigranti. Ekonomski imigranti i emigranti tako su snažno doprinijeli formiranju multinacionalnog, višejezičnog i multikulturalnog identiteta Rijeke.

Na zasadama pluralne, kozmopolitske tradicije, pred Rijekom su danas društveni, kulturni, ekonomski i tehnološki izazovi budućnosti. Hoće li Rijeka postati novi *emigration hub*, *new technologies bay* šire regije ili *testing-site* kreativnih industrija? Kako bi se ostvarili ovi i drugi ambiciozni ciljevi, nužna je otvorenost za pripadnike različitih skupina od visokoobrazovanih stručnjaka pa do azilanata. Hrvatska će se u bliskoj budućnosti suočiti s velikim priljevom imigranata, a Rijeka će kao otvoreni grad i luka potvrditi i pokazati svoju tradicionalnu otvorenost. U isto vrijeme Rijeka i Hrvatska suočavaju se s valom odlaska mladih u potrazi za sigurnijom egzistencijom. Na tim premisama potrebno je graditi programe koji će osigurati bolju kvalitetu života i stvoriti mogućnosti za otvaranje novih radnih mjesta, postizanjem sinergije u zajednici i dovođenjem u vezu različitih aktera Sveučilišta i privrede.

Projekt EPK 2020. prilika je da se svim manjinskim skupinama omogući aktivno sudjelovanje u pripremi i provedbi programa. Valja hrabro ući u područja u kojima se razlike tretiraju na inovativne i eksperimentalne načine. Zanimaju nas pozitivne i negativne razlike – pozitivne kao što su, primjerice, rodne manjine, društveni aktivisti, azilanti, politički prognanici, ekonomski migranti kreativci, koje želimo privući, pružiti im prostor za djelovanje, rad i udoban život te od kojih želimo primiti novu životnu i intelektualnu energiju. Govorimo li o negativnim razlikama, želimo dokidati diskriminaciju bilo u korištenju i dostupnosti tehnologije ili izvorima znanja, čitalačkoj pismenosti, kulturi općenito, odnosu mladih prema starima, društvenoj ili intelektualnoj isključenosti osoba treće životne dobi i sl.

❖ **VODA**

Rijeka je grad na vodi i uz vodu; Grad u čijem neposrednom zaleđu prosječno pada 3.500 mm kiše godišnje te na čijem se širem području nalaze deseci slatkovodnih izvora; Grad

koji je dobio ime prema vodi tekućici koja kroz njega prolazi i u more uvire spajajući ga s morima svijeta. U grbu grada je još od 18. stoljeća bio natpis "nepresušan" i vrč iz kojeg teče voda.

Poput zraka ili sunčevog svjetla voda je temeljna potreba i temeljno pravo svakog čovjeka. Voda je jedan od najvažnijih prirodnih resursa i kao takva bogatstvo kojega treba posebno apostrofirati. Za Rijeku je voda i strateški resurs i javno dobro koje ne može biti predmet komercijalne eksploatacije. Voda sve više postaje presudno političko, infrastrukturno i ekonomsko pitanje.

Voda kao resurs daje nam bezbroj mogućnosti razumnog iskorištavanja. Primjerice, prostor Delte mogao bi biti generator nove autonomne energije grada, kanjon Rječine transformiran, vode Zvira i Rječine iskoristive za navodnjavanje „hidroponičkih sustava“ proizvodnje hrane, prostor Marganova pretvoren u novu hidroponičku infrastrukturu za proizvodnju voća i povrća. Unutar takvog održivog sustava stvorio bi se prostor i za kulturne manifestacije.

S temom vode povezan je i jedan od ključnih kulturnih projekata u okviru kandidature Rijeke za EPK 2020. Područje bivšeg industrijskog kompleksa Rikard Benčić postat će kulturni centar u čijem krugu će se smjestiti Gradska knjižnica Rijeka, Muzej grada Rijeke, Muzej moderne i suvremene umjetnosti te Dječji centar za kulturu i edukaciju. Bit će to ishodište kapilara tokova kulture i znanja prema zajednici, prostor u koji se kultura slijeva te se prelijeva po cijelome gradu. Ovaj dio grada tradicionalno se zove Potok, što je opet neizbježna simbolika vode i kretanja koju nameće sama Rijeka. Potok koji se nekoć tamo slijevao, a koji je u jeku industrijalizacije 19. stoljeća bio sproveden ispod zemlje u kanalizaciju, usmjerio je urbanističku strukturu cijelog jednog gradskog pojasa, mada je danas praktički nevidljiv. Područje potoka uz koji su se nekad sadili vinogradi i vrtovi sada će u prenesenom značenju postati novi izvor kreativnosti, kulture i znanja.

Simbolika vode u kontekstu pitanja na koja će se sudionici programa EPK moći referirati izrazito je bogata, bez obzira govorimo li o ekološkim, energetske, etičkim ili drugim pitanjima vezanima uz samo korištenje svih oblika vodâ riječkoga područja.

❖ **LUKA**

Rijeka je najveća hrvatska luka. Povijesno promatrano, grad je doživljavao uspone i padove usporedno s usponima i padovima svoje luke. Sudbina luke definirala je sudbinu grada. Poslije Drugoga svjetskoga rata, nakon rekonstrukcije, riječka luka postaje glavnom uvozno-izvoznom lukom SFRJ, s mogućnošću prihvata velikih prekoceanskih brodova. Ratna zbivanja devedesetih godina dvadesetog stoljeća ponovo zaustavljaju razvoj luke. Unatoč ekonomskim promjenama luka je zadržala snažno mjesto u strategiji gospodarskog razvoja grada kao pokretač razvojnih projekata. Uz ogromnu površinu u samome gradskome tkivu, luka je snažno percipirana i u svakodnevnom životu građana.

Pojam "luke" u kontekstu EPK prenosimo u sve sfere gradskoga življenja u kojima može ostvariti potentnu i stvarno prisutnu ulogu za aktivni život građana Rijeke. Luka je tradicionalno percipirana kao mjesto sigurnosti i izvor komunikacije. Željeni „teret“ koji će 2020. godine brodovi dopremiti u luku jesu umjetnički, kreativni, inovativni proizvodi koji u Rijeku stižu iz cijeloga svijeta te se jednako tako i iz nje otpremaju. Luka je stoga simbol ultimativne kulturne razmjene i svekolike kulturne aktivnosti.

Luku vidimo kao temu u širokom, metaforičkom smislu povezivanja i stvaranja „slobodne zone“ za umjetničko eksperimentiranje, kako u tradicionalnim tako i u novim medijima. Živimo *peer to peer* digitalnu kulturu u kojoj možemo biti "piratska" luka, ali i luka *startup* rizika. Prvo je demokratičnije, a drugo profitabilnije, ali svi oblici kulturnih aktivnosti imaju mogućnost za suživot u novoj luci Rijeka.

***

Rad, manjine, voda i luka – četiri su osnovne konceptijske linije koje predlažemo kao središnje programske teme. Smatramo da upravo ove teme odražavaju vrijednosti koje su duboko utkane u povijesni identitet Rijeke i koje su ujedno ugrađene u same temelje Europske unije: multikulturalnost, raznolikost, tolerantnost, otvorenost za dijalog i suradnju. Neovisno o političkoj volji i demokratskoj tradiciji, ove vrijednosti, dakako, nisu zajamčene jednom zauvijek. Naprotiv, upravo zbog stvarne opasnosti da budu ugrožene, pogotovo u okolnostima dugotrajne ekonomske krize, valja ih braniti

problematiziranjem iz umjetničke i kulturne perspektive. Suočavanje s ekonomskim, okolišnim, demografskim, socijalnim i drugim problemima koji određuju smjer i dinamiku lokalnog i regionalnog razvoja odlika je modernih urbanih sredina u kojima žive samosvjesni građani s razvijenim osjećajem odgovornosti za radne i životne uvjete koje ostavljaju mladim i budućim naraštajima.

Kao što je vidljivo iz predloženih konceptijskih linija, polazimo od široko shvaćenog pojma kulture, jer svako ograničavanje isključivo na umjetničku i kulturnu sferu u tradicionalnom smislu riječi bilo bi u korjenitoj opreci s osnovnom idejom projekta EPK. Temeljna značajka svih uspješnih primjera dosadašnjih Europskih prijestolnica kulture jest, naime, postavljanje kulture u središte dugoročnog (održivog) urbanog razvoja: kulturnog, gospodarskog, socijalnog, ekološkog, turističkog itd.

Predlažemo da slogan kandidature Grada Rijeke za EPK 2020. glasi: **gledaj.more.sadi.grad** (engleska verzija: **SEE.SEA.SEED.CITY**). Ovaj slogan zorno sažima temeljne konceptijske linije nastale na podlozi vizije Rijeke kao modernog europskog grada koji je kulturno razvijen, tehnološki napredan, socijalno uključiv i ekološki održiv. To je istodobno slogan koji poziva sve građane na aktivno djelovanje i promišljanje grada.

Prema važećim pravilima, izbor Europske prijestolnice kulture odvijat će se u dva kruga:

1. u prvome krugu, gradovi kandidati moraju u svojoj prijavnici odgovoriti na pitanja iz kojih su vidljivi razlozi, motivi te osnovna vizija i ideja projekta;
2. u drugome krugu, u koji će se na temelju preporuke međunarodnog ocjenjivačkog suda uvrstiti tek nekoliko odabranih gradova, potrebno je detaljnije opisati planirani kulturni program u 2020. godini, glavne kulturne manifestacije, upravljačku strukturu, partnere te druge aktivnosti neophodne za uspješnu provedbu projekta.

S obzirom na tu činjenicu ovaj prijedlog koncepta kandidature Grada Rijeke za EPK 2020. ograničen je na temeljne elemente koncepta koji su potrebni za pisanje prijavnice i pripremu kandidature u prvome krugu. U tom smislu, četiri predložene tematske linije konceptijski su inovativne i intrigantne te, u isti mah, dovoljno široke da omogućavaju, u

drugome krugu, osmišljavanje konkretnih programskih tema, sklopova i projekata na različitim umjetničkim, kulturnim i ostalim društvenim područjima. U programskom smislu valja podržavati i ohrabrivati umjetničke eksperimente i inovativne stvaralačke pristupe bez obzira da li su njihovi nositelji javne ustanove u kulturi, nevladine udruge, samostalni umjetnici ili bilo koje druge pravne i fizičke osobe. Umjetnički rizik, društveni angažman, kritičko promišljanje te suočavanje različitih stajališta trebaju biti prepoznatljive kvalitete programskog koncepta Rijeke EPK.

Projekt EPK 2020. predstavlja jedinstvenu priliku da se poveća kako opseg kulturne ponude, tako i aktualnost, raznolikost i međunarodna prepoznatljivost. To je ujedno prilika da Rijeka preispita vlastiti kulturni i urbani identitet te pronade nova identifikacijska uporišta, koja neće biti okrenuta prema prošlosti, već ispunjena željom za stvaranjem novih gradskih sadržaja i vrijednosti.

Oblikujući ovaj prijedlog imali smo u vidu činjenicu da se u skladu s pravilima Europske unije Europska prijestolnica kulture bira prije svega na temelju pozitivnih pomaka koji će se ostvariti osmišljenim programom i planiranim projektnim aktivnostima i nakon 2020. godine, nego na temelju onoga što grad trenutačno jest. Rijeka ima šansu da bude imenovana Europskom prijestolnicom kulture 2020., jer u gradu s izazovima i brojnim razvojnim potencijalima, prostora za napredak uistinu ne nedostaje. Rijeka se kandidira za titulu Europske prijestolnice kulture kako bi se pokrenuli širi procesi koji će Gradu i čitavoj Regiji pružiti razvojnu perspektivu. Jedan od glavnih preduvjeta za ostvarenje toga cilja jest razvijena svijest o pokretačkoj snazi kulture koja treba biti shvaćena u širokom smislu riječi te spremnost većine stanovnika Rijeke i Primorsko-goranske županije da se aktivno uključe u pripremu i provedbu projekta. Upravo u tome i jest bit Europske prijestolnice kulture.

***Radna skupina za izradu prijedloga koncepta kandidature Grada Rijeke
za Europsku prijestolnicu kulture 2020. godine***

*Mani Gotovac, Ingeborg Fulepp, Idis Turato, Slaven Tolj, Marin Blažević, Oliver Frljić
i Kristian Benić*